

CUMHURİYET'İN İLANININ İLK YILDÖNÖMÜ KUTLAMALARI

Mehmet Emin Elmacı

Yeni Türkiye Cumhuriyeti, kendisine karşı, bazen otorite yokluğu nedeniyle en üst seviyeye ulaşan, bazen güçlü devlet nedeniyle en aza indirgenen ve sürekli olarak hazır beklemekte olan rejim düşmanlarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Cumhuriyet'in ilanının ilk yılında da, kökeni önceki ve yeni dönemdeki kişisel ve düşünce farklılıklarından kaynaklanan bir ortam söz konusuydu.

Artık savaş ortamındaki birlikten uzaklaşmış, kişisel kırgınlıklara, ufuk noksanlığından kaynaklanan düşünce farklılıklarına, verilen istifalarla Atatürk'ten kopuşa ve muhalif bir parti kurulmasına giden bir süreç başlamıştı.

Atatürk'ün en yakın arkadaşlarıyla olan bu kopuş sürecinin başlangıcını oluşturan "*Cumhuriyet'in ilanını, eski Başbakan Rauf Bey, İstanbul'da top sesleriyle duyuyordu. Böyle birdenbire ne kendisine ne de Ali Fuat ve Refet Paşalara sormadan cumhuriyetin ilan edilmesi son zamanlarda Mustafa Kemal ile başlayan düşünce ayrılıklarını derinleştirecek ve bir daha kapatılamayacak, uçurum düzeyine çıkaracaktı.*" ¹Kazım Karabekir de aynı soruna dikkati çekiyor ve "*Tıpkı Cumhuriyet'in ilanında olduğu gibi hilafetin lağvı ve hanedanın yurt dışı edilmesi kararı da bir kaç kişi arasında kararlaştırılıyor ve halife benim muntıkamda olmasına rağmen bana bu hususda haber bile verilmiyordu.*" ² diyordu.

Olayların temelinde yatan nedeninin, kişisel sorunlarla birlikte Cumhuriyet'in ilanının ve halifeliğin kaldırılmasının Mustafa Kemal'in karşısındaki grup tarafından uygun görülmemesi olduğu açıktı. Erik Jan Zürcher'in de dediği gibi "*29 Ekim 1923'te T.B.M.M Türkiye Cumhuriyeti'ni ilan etti. Yaklaşık tam bir yıl sonra tümüyle bağımsız bir muhalefet partisinin kuruluşuna yol açan en önemli neden kuşkusuz buydu.*" ³.

Cumhuriyet'in ilanından yaklaşık tam bir yıl sonraya gidecek olursak, karşı grup açısından durumun daha da kötüleştiği anlaşılmaktadır. Hakkari'deki Nasturi ayaklanmasının bastırılmaya çalışıldığı ve Musul sorunundan dolayı da İngiltere'nin 9 Ekim'de iki gün süreyle ulti matom verdiği bu bunalımlı günlerde Mustafa Kemal,

12 Ekim tarihinde bütün milletvekillerine telgrafla toplanma çağrısı yaptı⁴.

Bu arada muhalif grup çalışmalarına devam ediyordu. " *Yeni bir kuvvet hazırlandığının ilk belirtisi partiden ve mebusluktan istifa eden ve artık bir çiftçi gibi yaşayacağını söyleyen Refet Paşa'nın istifasını geri alması, bunu Meclis Başkanı Fethi Bey'e bildirmesi ve Ankara'ya gitmesi oldu.*" ⁵. Ayrıca, Mustafa Kemal'in, 30 Ağustos'da Dumlupınar'daki törenlere katılmasının ardından, Bursa ve Karadeniz kıyıları ile Erzurum dolaylarında devam eden bir buçuk aylık gezisinden sonra, 18 Ekim 1924 tarihinde Ankara'ya dönüşünde karşılayıcılar arasında Rauf ve Adnan Beyleri görememesi de, onun " *Efendiler, bir komplo karşısında bulunduğumuzu anlamada bir saniye bile şüpheye düşmedim.*" ⁶ yorumunu getirmesine neden olmuştu. Aynı gün T.B.M.M Mustafa Kemal'in çağrısı üzerine Ankara Palas karşısındaki yeni binasında toplanmıştı.

Ekim ayının bu son haftası, Mustafa Kemal'e bir suikast yapılacağına ilişkin anlaşılmasıyla zaten gergin başlamıştı. 23 Ekim gazeteleri altı Ermeni'nin Atina'dan İstanbul'a geldiğini ve doğu gezisinden dönecek olan Mustafa Kemal Paşa'ya suikast düzenlemeyi düşündükleri haberini vermişti. İstanbul Polis Müdürü, önce olaydan haberi olmadığını söylemiş ve haberi tekdiz etmişti ⁷. Buna rağmen gazetelerde haberler devam eder. Beş Ermeni'nin İstanbul'da yakalandığından ve çelişkili ifade verdiklerinden bahsedilmişti ⁸. Sonuçta, olayın doğruluğu anlaşılır. Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılarla işbirliği yapan ve sonra Atina'ya giden Ermeni generali Antranin'in başında olduğu bir komitenin bu işi düzenlediği polis tarafından da doğrulanır⁹.

Bu kadar sıkıntı arasında, 25 Ekim 1924 tarihine gelindiğinde, 14 Ekim'de hastaneye yatmış olan Ziya Gökalp'in ölümü de dönemin kamuoyunu fazlasıyla meşgul etmişti. Bütün gazeteler, Ziya Gökalp'in ölüm haberine ve onun önemini belirten yazılara yer vermişlerdi.

Geçen bir sene sürecinde Cumhuriyet'in ilan edilmiş olması ve halifeliğin kaldırılması nedeniyle, Mustafa Kemal'e ve düşüncelerine karşı olan grubun birbirleriyle görüşüp, bir karar almaya zorlandıkları bir dönem söz konusuydu. Rauf, Kazım Karabekir ve Ali Fuat Beyler, bu dönemde 9 Eylül 1924'de İzmir'in kurtuluş günü nedeniyle yapılan kutlamalar sırasında Rauf Bey'in annesinin evinde, bundan iki hafta sonra da 24 Eylül'de bu defa İstanbul'da iki kez olmak üzere görüşmüşler ve bir parti kurma kararı almışlardı.

İşte bu ortamda, 26 Ekim 1924 tarihinde Kazım Karabekir

Paşa'nın I. Ordu Müfettişliği'nden istifa etmesi sonucunda, Vakit gazetesinin manşetinde de belirtildiği gibi, "Meclis, mühim hadiseler arifesinde" ¹⁰ idi. Ali Fuat Paşa'da, 29 Ekim kutlamalarında Mustafa Kemal'e kutlama telgrafı göndermiş ¹¹ ve bir gün sonra da II. Ordu Müfettişliği'nden istifasını vermişti. Mustafa Kemal bu olayları anlatırken, "...İngiliz ulti-matomuna bilindiği şekilde cevap verdik. Harp ihtimalini göze aldık. İşte sözünü ettiğimiz kimseler, bu sıkıntılı günlerde ve bir yabancı devletin bize hücum edebileceği zamanda kendilerinin de bize saldırarak hedeflerine kolaylıkla varabilecekleri hayaline kapıldılar. Savaşa hazır bir durumda bulundurmaya mecbur oldukları ordularını başsız bırakıp daha önce sevmediklerini söyledikleri, politika alanına koşular." ¹² derken Erik Jan Zürcher de "Rauf, mebuslar arasında destek bulmaya çalışırken, ordudaki kumandanları da kendi yanlarına çekmeye çalışıyorlardı. Ve sonunda Musul bunalımındaki gelişmeler açısından ordunun alarmda bulunması gereken bir anda görevlerini terk etmişlerdi." ¹³ diyerek aynı teşhisi koymuştu.

"Rauf Bey ve arkadaşları... Meclis'te kendi arkalarında geniş bir kuvvet bulunduğunu sanmışlar, duruma kolayca hakim olacaklarını, umumi efkârın kendilerini destekleyeceğini ummuşlardı. Karşılarında Gazi Mustafa Kemal'in bulunduğunu hesaba katmamışlardı. Gazi Paşa tehlikeyi görünce tek saniye bile kaybetmeden cepheden hücumu geçti..." ¹⁴

Mustafa Kemal, 30 Ekim'de Cevat(Çobanlı), İzzettin(Çalışlar), Ali Hikmet(Ayerdem), Şükrü Naili (Gökberk), Fahrettin (Altay) ve Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşalardan milletvekilliğinden istifa ederek askeri görevlerine devam etmelerini isteyen telgraflarına Cafer Tayyar ve Cevat Paşalar dışında olumlu yanıt aldı. Böylece ordunun politikadan ayrılması sağlanmış oldu.

Mustafa Kemal gelişen olayları Cumhuriyet için tehlikeli girişimler olarak görmüş ve Cumhuriyet'in 1.yıldönümü nedeniyle Vakit gazetesine verdiği demecinde "... Bundan sonra yalnız birşey varid-i hatır olabilir. O da, bazı adi politikacıların hasis menfaatperestlerin, o vehim ve hayali uyandırmaya çalışması, o yüzden tatmin-i hurs ve menfaat düşüncesinden ibarettir. Temin ederim ki, bütün mevcudiyetimle temin ederim ki, bu gibiler her ne şekil suret ve vesile ile olursa olsun mevcudiyetlerini ihsas ettikleri gün Türk milletinin amansız kahrına hedef olmaktan kurtulamayacaklardır." ¹⁵ derken, 1 Kasım 1924 yılında meclisin 2.Dönem 2.toplanma yılını açarken yaptığı konuşmasında da, meclisin çıkardığı kanunlarla Türkiye'ye medeni milletlerden uzaklaştıran engellerin ortadan kalktığı

gerçeğini belirtmiş ve " ...Hepimizin halkın en tenha tabakaları içinde dahi bizzat müşahede ve temasımızla tezahür eden bu hakikat, cumhuriyet yolundaki müktesebatın ufak veya büyük herhangi bir manie karşı, milletimiz tarafından behemahal müdafaa olunacağına en mukni delildir. Müktesebatın muhafazası şöyle dursun Türk milletinin istidadı ve kati kararı, Cumhuriyet, Medeniyet ve Terakki yolunda durmadan bimehaba ilerlemektedir."¹⁶ demiştir.

Kazım Karabekir Paşa'nın istifası ile Ali Fuat Paşa'nın istifası arasındaki bu zor günlerde bile genç Türkiye Cumhuriyeti büyük bir azimle yoluna devam etmekteydi. Bağımsızlık Savaşının en zorlu günlerinde bile eğitim ve kültüre önem verildiği gibi, bu günlerde de cumhuriyetin önemi unutulmamıştı ve 29 Ekim 1924 tarihi Cumhuriyet'in ilk yıl dönümü olarak bütün yurttaki ateşli bir şekilde kutlanmıştı. Özellikle Osmanlı başkenti İstanbul'da Cumhuriyet'in yıldönümü kutlamalarına büyük önem verilmiş ve yıldönümü İstanbul'da büyük bir coşkuyla kutlanmıştı¹⁷.

Cumhuriyet'in ilanının ilk yıldönümü yeni Cumhuriyetin başkentinde de sevinçle kutlanmıştı. 26 Ekim 1924 tarihinde, " Cumhuriyet'in tarih-i ilanı olan 29 Teşrinevvel yevm-i mezkur zevalinde yüz bir pare top endahı suretiyle ve merasim- i mahsusa ile tesidi hakkında "¹⁸ bir kararname çıkartılmıştı. Bu kararnamede Cumhuriyet'in ilan tarihi bazı çevrelerde 1 Kasım 1923¹⁹ olarak görülmekte olduğundan, bu sorunu çözmek için Heyet-i Vekile'nin çalışmaları sonucu, Cumhuriyetin ilan edildiği güne rastlayan 29 Ekim 1924 tarihinde yüz bir pare top atışına ve özel bir tören ile bu günün kutlanmasına karar verilmişti.

Bundan sonra Cumhurbaşkanlığı'nın 27 Ekim günü yayınladığı bildiride de²⁰, Mustafa Kemal'in 29 Ekim günü uygulayacağı program açıklanmıştı. Yine, T.B.M.M katib-i umumiliğinden de aynı program gönderilmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın T.B.M.M'ndeki makamında tebriklerini kabul edeceği kişilerin sırası da ayrıntısıyla şu şekilde verilmişti.

1. Büyük Millet Meclisi Reisi
2. Başvekil, Heyet-i Vekile Azası ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi
3. Büyük Millet Meclisi Divan Riyaseti ve B.M.M Aza-yı kiramı
4. Diyanet İşleri Reisi
5. Divan-ı Muhasebat Reisi ve azaları
6. Ankara Valisi, Şehremini, Cemiyet-i Umumiye-yi Belediye'den müntehib bir heyet, Halk Fırkası Heyet-i Merkeziyesi.

7. Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Reis-i sanisi, Devair-i Merkeziye Müsteşarları ve Müdür-ü umumileri, Erkan-ı Harbiye Müdiranı Fırka Kumandanı

8. Hilal-i Ahmer, Himaye-yi Etfal Cemiyetleri, Türk Ocağı, Matbuat ve Muallimler Birliği mümessilleri

9. Ankara'da mevcut banka müdürleri

10. Halktan arzu buyuran zevat.²¹

Ankara'daki Cumhuriyet Bayramı törenlerini geniş olarak yalnızca Hakimiyet-i Milliye gazetesinden öğrenebiliyoruz. 29 Ekim günü, Ankara baştan başa bayraklarla donatıldığı gibi Belediye Başkanlığı önünde de büyük bir tak kurulmuştu. Hakimiyet-i Milliye'ye göre;

"Çarşamba günü cumhuriyetin ilk yıl dönümünü bayramların içinde en büyük bir bayram olarak tesid ettik. Cumhuriyetimizin ilk yıldönümü en büyük bir günümüz oldu. Bu bayram bilhassa doğduğu kuvvet bulduğu Ankara'da çok candan ve çok samimi bir surette geçti. Ankara, Cumhuriyet kadar genç ve bu gençliğin verdiği pürşetarat bir çehre takınmıştı. Güneşli ve ılık bir sabah, bu kıymetli güne ilave edilmiş başka bir neşeydi. Merasim vaktinden birkaç saat evvel meclis önünü, etrafını ve eski meclis meydanını dolduran kesif bir halk kitlesi vesait-i nakliyenin tatilini icap ettirecek bir dereceye varmıştı.

Bundan görülyordu ki; bütün Ankara candan ve kalpten yeni Türkiye'nin bu en mühim gününü teside hazırlanmıştır. Öğleyin atılan 101 pare top bu kadar mihnet ve ızdırap bahasına elde edilen bu mühim zaferin yıl dönümünü ilan etti ve bu ilan herkes için bir tebrik anı oldu. B.M.M'nin yeni zarif binasında²² kaynayan bir ruh görülyordu. Mebuslarımız, erkan-ı hükümet ve halk koridorlarda yekdiğerini en samimi bir eda ile tebrik ediyor, odalar, merdivenler her an yeni bir müvecceh ile harekete geliyordu.

Saat ikide merasim başladı. Evvela Meclis Riyaseti namına I.Reis vekili girdi. Muhterem Başvekilimiz rahatsız olduklarından kendisininin büyük bir hassası bulunan bu kudsî günde bulunamadılar. Onun için heyet-i vekile azası ve Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Reisimiz, büyük Reis-i Cumhuriyetimizi tebrik ettiler.

Sonra sırasıyla B.M.M divan riyaseti, B.M.M aza-yı kiramı, Diyanet İşleri Reisi, Divan-ı Muhasebat reisi ve azaları, Ankara Valisi Seyit Beylerle, Şehremaneti vekili Cemil, Cemiyet-i Umumiye-i Belediye azası, Halk Fırkası heyet-i merkezîyesi, Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye reis-i sanisi, Müdafaa-yı Milliye vekaleti müsteşarıyla, şube reisleri, Vekaletler müsteşarları ve müdür-ü umumiler, Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye müdiranı, Sekizinci Fırka Kumandanı, biraz

sonra Cemiyetler murahhısları, matbuat mümessileri, matbuat müdür-ü umumisi reis-i cumhur hazretlerini tebrik ettiler.

Muhterem ve mübeccel reis-i cumhurumuz siyah elbisesi, siyah kalpağı altında mütebessüm ve mültefit çehresiyle tebrike gelen zevata teşekkür etmekte, herkesi minnetdar bırakan cümlelerle mukabele buyurmaktaydılar.

Teşrifata dair zevattan sonra halktan pek çok zevat, reiscumhurumuzun tebrikine şitab** ediyor ve hatta burada hanımlar da bulunuyordu. Muhterem vatandaşlarımızdan sonra şehrimizde bulunan henüz itimatnameli sefirlerini göndermemiş olan ecnebler bu meyanda şehrimizde bulunmakta olan General Mojen cenapları, Alman sefareti müsteşarı von Moltke, Osmanlı Bankası müdürü Mösyö Buceti tebrikatta bulunmuşlar ve saat üçte, itimatnamesini takdim etmiş bulunan Rus sefiri Mösyö Suriç cenaplarıyla başkatipleri Mösyö Velinof, Lehistan sefiri bulunmadıklarından başkatipleriyle ikinci katipleri arz-ı tebrik eylemişlerdir. Afgan sefiri Sultan Ahmet Han hazretleri ve katipleri İstanbul'da bulduklarından merasimde bulunmamışlardır.

Saat üç buçukta reiscumhur hazretleri aşağıya inmişler ve cadde üzerinde bütün mebusan-ı kiram ve devair-i rüesasıyla beraber, ahz-ı mevki ederek cumhuriyetin kahraman anasının bir resmi geçidinde bulunmuşlardır.

Cumhuriyet Bayramı aynı zamanda bir sene zarfında ordumuzda husule gelen terakkiyi bize gösteren bir vesile oldu. Herkes kahraman zabıtlarımızı ve askerlerimizi alkışladı. Resmi geçide iştirak eden kıtaat kumandanları, zabıtları misalsiz bir zabıt olarak ve göğüslerimizi kabartarak reiscumhurumuzu selamladılar. Askerlerimizin intizamı her türlü sitayişin fevkine çıktı. Bilhassa kumandan ve zabıtlarımızın hareketinin bizi çok mütaahassis ettiğini kaydetmek şerefli bir vazifedir. Pek de geniş olmayan cadde üzerinde takım, kolunda parlayan süngüleriyle tam bir intizam içinde geçişleri genç Cumhuriyet ordusunun şanı için unutulmaz bir hatıradır. Piyadelerimiz, mitralyözlerimiz, topçularımız, süvarilerimiz, bahriye müfrezesi geçtiler. Bunları müteakip eden Jandarmalarımız da aynı şerefi kazandı"²³ Törende piyadelerle süvariler arasında Ankara kız ve erkek mektepleri de geçmiş, en son kafileyi Musevi mektebi öğrencileri oluşturmuştu."²⁴ Bunların arasında en fazla piyadeler, kız mektepleri, bahriye bölüğü ve süvariler alkışlanırken, Mustafa Kemal de kendisini selamlayan bu kıtala 15 dakika süren bir karşılıkta bulunmuştur."²⁵

"Reiscumhur hazretleri resmi geçidi müteakip meclise avdet buyurdular. Bir saat kadar kaldıktan sonra rahatsız bulunan İsmet Paşa

hazretlerinin istasyondaki ikametgahlarına gittiler. Aynı zamanda vekllerimizden ve mebuslarımızdan birçok zevat da ziyaret eylemekte bulunmuşlardır. Gece şehirde pek mükemmel bir fener alayı tertib edilmiş ve geç vakte kadar gece de tesid edilmiştir ²⁶.

İzmir'de Yıldönümü Kutlamaları

İzmir'de de Cumhuriyet'in ilk yıldönümü kutlanmıştı, Anadolu ve Ahenk gazeteleri 29 Ekim 1924 tarihli yayınlarında olayı halka duyururlarken, Anadolu her zamankinden farklı renkte ve şekilde basılan nüshasında, büyük boy bir Mehmetcik resmini " *İstihsal harbinde keskin süngüsüyle hain düşmanı topraklarımızda mağlup ettikten sonra, şimdi de Cumhuriyet idaremizin ve topraklarımızın müdafaa ve nıgahbanı olan mehmetcik* " ²⁶ yazısıyla çıkartmış ve " *Anadolu, muhterem kardeşlerinin Cumhuriyet Bayramını tebrik ve bu vesile ile necip Türk milletinin ebedi saatlere mazhariyeti temennisini tekrar eder*" manşetini kullanmıştır.

Ahenk gazetesi ise manşetinde daha değişik bir dil ile " *Bugün cumhuriyetimizin yıl dönümüdür. Ahenk, hamiyet ve hürmetle bütün efrad-ı millete arz-ı tebrikat eyler* " ²⁷ derken 29 Ekim gününü " *Bugün bin ızdırıp bin felaketle dolu karanlık bir devrin kapanıp, yeni devrin açıldığı gündür* " diye tanımlamaktadır. Bu başyazı halka seslenmekte ve bugün bile geçerli çok önemli noktalara değinmekteydi.

" *Tahlil ve tefekkür ona öğretti ki; asırlarca velinimet zannederek af olunmaz bir gafletle tebid ettiği, asırlarca uğruna civanmerdane, kanını ve canını bezl ettiği saltanatın son haşmetpenahı ve son ahfadı için artık zeval ve intikam saati çalmış... bu idrak ve intibah ile Türk milleti uyandı kalkındı. Hüruş eden azm ve iradesini bu sefer dahildeki düşmanlara tevcih etti. Ağyar eliyle açılmış yarasından sızan kanlar henüz dinmeden yar eliyle sinesine yeni bir cerihe açılması ona pek ağır gelmişti. Binaenaleyh ilk işi kedit olmuş vücudu üstünde kanlı elleriyle hala ihtişam ve tantana arayan taç ve tahtı yıkıp, tarumar etmek ve onun yerinde kendi hakimiyet tahtını kurmak oldu. Sonra bu esası ihtiva eden yegane şekl-i hükümet olmak üzere Cumhuriyeti kabul ederek kara gün dostu büyük halaskârını reisicumhur ilan eyledi. İşte yemin ve saadetle ebediyen bekasını an-samim temenni eylediğimiz o gün, geçen senenin bu günüdür.*

Lakin iş bu kadarla bitmiş olmuyor... Asırlarca saltanatın kalesi olarak mahkum bir ömür yaşayan millet bugün cumhuriyetin efendiliğine layık olduğunu ispat etmeye hem mecbur hem de muhtaçtır. Aksi takdirde hükümetin isminden başka hiç bir şey değişmiş

olmayacak. İlmî, içtimai, iktisadi ve idari hiç bir tekamüle vasıl olunamayacaktır. Cumhuriyet kelimesinin ifade ettiği hareket ve zihniyetten nasibimizi, feyz ve refetimizi, refah ve saadetimizi yalnız cumhuriyet isminden beklersek çok aldanırız. Cumhuriyet bize terakki yolunu gösteren bir meşaledir. Gözlerimizde onun nurundan istifade edecek bir rü'yet, bacaklarımızda da onun çetin yolculuğuna takât getirecek bir kudret yoksa eyvah bize."

İzmir'deki törenlerden önce 28 Ekim 1924 tarihinde Vilayet'in gazetelere verdiği ilanda " *Teşrinevvel 29. Çarşamba günü, Türkiye Devleti şekli-i hükümetinin idare-i Cumhuriyeye inkılâp eylediği mesut güne müsadif olduğundan Türkiye'yi halasa götüren inkılâbın tebellür ettiği mezkur gün hürmetine devairin tatil edileceği ilan olunur* "28 denilerek devlet dairelerinin tatil olduğu belirtilmişti. Vilayet 29 Ekim'de ise günün programını da vermişti. Buna göre;

1. Sabahleyin mektepler ve cemiyet mümessilleri, halk, saat onbirde hükümet avlusunda içtima edeceklerdir. İçtimaada, İnceoğlu Hamit Şevket Bey, bir nutuk irad edecek, müteakiben alay, kışlayı selamlayarak şehrin maruf caddelerini tanzim edilen program mucebince dolaşacaktır. Alay, Terbiye-yi Bedeniye muallimi Nuri Bey tarafından idare olunacaktır.

2. Hane ve dükkânlar açık olacak ve kamilen tezyin edilmiş bulunacaktır.

3. Öğleden sonra saat ikiden üçe kadar belediyede tebrikat kabul edilecektir.

4. Gece mahalli eğlencelerle Cumhuriyet idaresinin sene-i devriyesi tesid edilecektir.

5. Kışla meydanında belediye tarafından havai fişekler atılacaktır.²⁹

İzmir Halk Fırkası Heyeti de "*Şanlı Cumhuriyetimizin yıl dönümü münasebet-i mübeccelesiyle bütün muhterem halkımızı tebrik ederiz. Bugün Fırka merkezinde öğleden sonra saat ikiden üçe kadar resmi tesid icra edileceğini arz eyleriz* "30ilanıyla Cumhuriyeti kutlayacaklarını önceden belirtmişti.

Sevinç içinde başlayan Cumhuriyet'in ilk yıl dönümü töreninde on bir buçuğu biraz geçe hükümet meydanında binlerce halk toplanmıştı. Belediye'de Mektupçu Halit Bey kutlamaları kabul etmişti.³¹ Bu kutlamalarda şehirdeki yabancı konsoloslar da resmi elbiseleriyle hazır bulunmuşlardı.

Cumhuriyet Bayramı nedeniyle İzmir Belediye Heyeti adına Başkan Tahir Kenan Bey, hem Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya

ve Başbakan İsmet Paşa'ya, hem de T.B.M.M başkanlığına telgraflar çekmişti. Anadolu gazetesinin 30 Ekim 1924 tarihli nüshasında yayınlanan Tahir Bey'in Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta "*Türk milletinin manevi varlığı üzerine tac-ı Cumhuriyeti takan yedd-i emininizin aziz Türklüğün yürüdüğü rah-ı terakkiyatta ona daima işaret-i hayat ve refah göstermesini diler, bugün şehrimizde pek coşkun bir tazahür ile tesid edilen Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle, İzmir halkının nurlu Cumhuriyetimizin emr-i müdafaasında bütün Anadolu topraklarını makber-i şüheda yapmağa ahd ve aziz namınızı pek şedid alkışlarla yad eylediğini arz eylerim.*" derken, İsmet Paşa'ya çektiği telgrafında da şöyle demişti. "*İzmir bugün pek canlı bir hayat yaşamaktadır. Cumhuriyet'in birinci sene-i devriyesini idrak ve tesid eylediği şu dakikalarda, aziz Cumhuriyetimizin erkan-ı hükümetini tebrik eder ve milletimizi refah ve hayat yollarında herdem muvaffak kılmaya nailiyetini dileriz.*

İzmir gazetelerinde, bölgeye yakın olması nedeniyle Akhisar ve Menemen'den de gazete muhabirleri aracılığıyla Cumhuriyet Bayramının kutlandığı haberleri gelmişti.

Menemen'de Türk Ocağı başkanlığında düzenlenen törenler, kadın erkek yüzlerce halkın katılımıyla hükümet bahçesinde başlamış, Erkek Numune ve Kız Mektebi öğrencilerinden birer kişinin konuşmalarının ardından Menemen Türk Ocağı adına murahhas eczacı Kenan Ali Bey, Cumhuriyetin önemiyle ilgili konuştuktan sonra "*Yalnız şunu söylemek isterim ki efendiler,, Cumhuriyetin bize bahşettiği namütenahi nimetlerden istifade edemezsek onu kudret, irfan ve medeniyetimizle tenmiye edemezsek, cehl ve taassubun kanlı ellerinde boğmuş oluruz. Onu bütün kıskanç gözlerden muhafaza etmek lazım gelirse onun için ölmek her Türk için en kutsi borçtur.*"³².

Akhisar'da da Cumhuriyet Bayramı çok ateşli kutlanmıştı. Özdemir imzasıyla yayınlanan haberde "*Akhisar pazarı olmakla beraber daha sabahtan bütün halk büyük bir alâka ile mağaza ve dükkânlarını Türk bayraklarıyla donatıyor ve başımızda uzun süren senelerden beri birer baykuş kesilen padişahın saltanat ve debdebelerinin iflâsını ilân eden bu mübarek ve mukaddes günün idrakiyle mesud oluyoruz*"³³. denildikten sonra törende yapılanlar anlatılmış ve sonra tütün ticaretine kredi amacıyla kurulmuş olan Tütüncüler Bankası'na gidildiği belirtilmişti. Tütüncüler Bankası'nda da tören yapılmış, Banka Müdürü Halil Bey ile bankanın en ateşli müteşşebbislerinden Manisa Milletvekili Reşat Bey ise, hem Cumhuriyet hem de üretici için kurulmuş olan milli ve iktisadi kuruluşların öneminden sözetmişlerdi.

DİPNOTLAR

- ¹ Anıl Çeçen, **Atatürk ve Cumhuriyet**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1981, s.256.
- ² Uğur Mumcu, **Kazım Karabekir Anlatıyor**, Tekin Yayınları,1990, s.130.
- ³ Erik Jan Zürcher, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Bağlam Yayınları, İstanbul 1992, s.49.
- ⁴ Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, 1922-1971**,2. cilt, İstanbul 1997, s.959.
- ⁵ A.g.e., s.966. Refet Paşa'nın istifasını geri almasının tarihi 14 Ekim 1924'tür. Refet Paşa bu istifasını 29 Nisan'da açıklamıştı.İstifasının nedenini de Mustafa Kemal ile eski savaş arkadaşlarını biraraya getirebilmek amacıyla ve çıkar peşinde olmadığını kanıtlamak olarak belirtmişti.İstifasını geri aldığına göre; ilk umudunun gerçekleşmeyeceğini anlamış ve çıkar peşinde olup olmadığına da yanıt vermiş oluyordu. Mustafa Kemal de, Refet Paşa'nın istifasının Rauf Bey tarafından geri aldırıldığını belirtmişti. (**Nutuk**, 1991, s. 577)
- ⁶ **Nutuk**, 1991, s. 577
- ⁷ **Vatan**, 23 Ekim 1924.
- ⁸ **Anadolu**, 23 Ekim 1924.
- ⁹ **Vatan**, 26 Ekim 1924. 5 Mayıs 1925 tarihinde Yunanistan'daki Ermeni komitaları tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya suikast hazırlamakla görevlendirilen Manok Manokyan Ankara'da idam edilir. Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi**. 1918-1938,T.T.K yayınları, Ankara 1983s.435
- ¹⁰ **Vakit**, 28 Ekim 1924.
- ¹¹ **Vakit**, 1 Kasım 1924.
- ¹² **Nutuk**, 1991, s. 578.
- ¹³ Zürcher, **a.g.e.**, s.67.
- ¹⁴ Yalman, **a.g.e.**, s. 969.
- ¹⁵ **Vakit**, 31 Ekim 1924.
- ¹⁶ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Cilt.III, 1989, s. 351.

- 17 Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Emin Elmacı, "Osmanlı Başkentinde Cumhuriyetin İlk Yıldönümü", Toplumsal Tarih, sayı 58, s. 14-18
- 18 **Düster**, 3.Tertib, Cilt.5, 26 Teşrinevvel 1340, s.666.
- 19 1 Kasım tarihi, 1922 yılında Saltanat'ın kaldırıldığı güne rastlamaktaydı ve bu tarih, 24 ekim 1923 tarihinde " Saltanat-ı şahsiyenin ılgasıyla hakimiyet-i milliyenin yevm-i istikrarı olan 12 Rebiülevvel gecesiyle (Hz Muhammed'in doğum günü) gününün milli bayram addi hakkında kanun"(**Düster**, 3.Tertib, Cilt 5, 24 Teşrinevvel 1339, s.347.) ile Hakimiyet-i Milliye Bayramı olarak ilan edilmişti. Zaten hiç kutlanmamış olan bu bayram 27 Mayıs 1935 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştı.
- 20 **İkdam**, 28 Ekim 1924 ; **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1924.
- 21 **Hakimiyet-i Milliye**, 29 Ekim 1924.
- 22 Yeni T.B.M.M binası, Ankara Palas karşısında yapılmış ve ilk kez Mustafa Kemal'in 18 Ekim 1924 tarihinde doğu gezisinden dönüşü sonrası meclisin toplanmasıyla açılmıştır.
- 23 **Hakimiyet-i Milliye**, 31 Ekim 1924.
- 24 **Vakit**, 31 Ekim 1924.
- 25 **Anadolu**, 31 Ekim 1924.
- 26 **Hakimiyet-i Milliye**, 31 Ekim 1924.
- 27 **Anadolu**, 29 Ekim 1924.
- 28 **Ahenk**, 30 Ekim 1924. İstanbul gazetelerinin 29 Ekim tarihi resmi tatil olduğu için 30 Ekim nüshaları çıkmamıştır. ancak İzmir'deki **Ahenk** ve **Anadolu** gazeteleri 30 Ekim'de de çıkmış ve **Ahenk**, 29 Ekim tarihli olması gerekli nüshasını 30 Ekim tarihinde çıkartmıştır.
- 29 **Anadolu**, 28 Ekim 1924.
- 30 **Anadolu**, 29 Ekim 1924.
- 31 **Anadolu**, 29 Ekim 1924.
- 32 **Anadolu**, 30 Ekim 1924.
- 33 **Anadolu**, 31 Ekim 1924.
- 34 **Anadolu**, 31 Ekim 1924.